
APPENDIX :

AN INTERVIEW OF

SHANTA GOKHALE

An Interview of Shanta Gokhale

The present interview of Shanta Gokhale, a dynamic Marathi novelist who has recently received V.S. Khandekar Award of the Government of Maharashtra, for her novel Rita Velinkar, was conducted on 27th May, 1994, by V.B.Kulkarni and Dr.R.M. Badode at her residence in Bombay.

प्रश्न : आपले नांव?

उत्तर : शांता गोखले.

प्रश्न : आपले शिक्षण किती व कोठे झाले?

उत्तर : शिक्षण बी.ए. पर्यंतच म्हणजे सिनियर केंब्रिजपर्यंतच मुंबईला, त्यानंतर मी लंडनला गेलं. मला माझ्या वडिलानी पाठविलं. तिथे मी तिथली एक ॲडव्हान्स लेव्हल म्हणून परिक्षा असते ती केली आणि तिथूनच मग ब्रिस्टल युनिव्हर्सिटीला इंग्लीश लिटरचर व लॅंग्वेज घेवून बी.ए. केलं. 1962 ला बी. ए. झाले. तिथून घेवून एलफिन्स्टन कॉलेजला दोन वर्ष शिकवलं. मग बी.ए. डिग्रीवर कॉलेजला शिकवता येत नाही, एम्.ए. असावं लागतं, या नियमानुसार शिकवायचं हातं. त्यामुळे मग मी एम्. ए. केलं ते मुंबई विद्यापीठातून.

प्रश्न : आपले परदेशातील वास्तव्य किती काळ व कोठे होते?

उत्तर : तर अगोदर सांगीतल्याप्रमाणे लंडनला तीन वर्ष शाळा. ब्रिस्टल म्हणजे लंडनपासून एकशेवीस मैलावर आहे. तिथे त्या काळामध्ये इंग्लीश डिपार्टमेंटचे हंड एल्.सी. नाईट होते. त्यामुळे तिथे जाण्याचं आकर्षण होतं. तिथं तीन वर्षांत बी. ए. केलं.

प्रश्न : आपला नेहमीचा व्यवसाय कोणता?

उत्तर : नेहमीचा म्हणणं जरा कठीण आहे. कारण मी खूप व्यवसाय बदललं. आल्याबरोबर मी कॉलेज लेक्चरर झाले. तेही अशीच बाय चान्त, मम मला वाटले की हाच आपला खरा पेशा आहे. पण नंतर मी मुंबईत नव्हते. मम पुन्हा एकदा मी शिकवायला लागले. तोपर्यंत 10+2+3 ची सिस्टिम सुरु झाली

होती. परंतु तेव्हा क्लॉक अवर बेसीसवर ज्युनिअर कॉलेजला खूपच इनसेक्युरिटी होती. तर तेव्हा "फेमिना" नावाचं बायकांच एक फॉर्टनाईटली होतं, टाईम्स ग्रुपचं, तर त्याच्यात एक सबएडिटरची जागा रिकानी होती. तर मला कुणीतरी सुचविलं की तू एवीतेवी फ्री लेंस जरनेलिझम करतेस तर तू मासिकावरच काम का नाही करतं? म्हणून मी तिथे अर्ज केला. ती जागा मला मिळाली व तिथे मी तीन वर्षे काम केलं. इकडे टाईम्समध्ये मोठा लोक आऊट झाला. म्हणून मी मग ग्लॅक्सो जॉईन केलं. तिथं मी पब्लीक रिलेशन्स एक्झिक्युटिव्ह म्हणून नऊ वर्षे काम केलं, तिथून पुन्हा मग टाईम्स ऑफ इंडियाला अर्टस् एडीटर म्हणून आले. ते पाच वर्षे केलं. आणि आता मी स्वतःचं काम करते. त्यामुळे नेहमीचा व्यवसाय असं सांगण कठीण आहे.

प्रश्न : लेखन करण्याची आपल्या घरातील काही परंपरा आहे काय? आपले वडील किंवा आई किंवा अन्य कोणी लेखक-लेखिका वगैरे होते काय?

उत्तर : माझे वडील जरनेलिस्टच होते. ते टाईम्स ऑफ इंडियामध्ये त्या काळातले एडिटोरियलमध्ये असलेले एकमेव मराठी माणूस होते. तर त्यामुळे लेखन म्हणजे जरनेलिस्टीक लेखनाची परंपरा आहे. पण क्रिएटिव्ह लेखन परंपरा आमच्याकडे नाही म्हणावी लागेल. पण ते गुण काही प्रमाणात माझ्या आईमध्ये नक्कीच होते. पण त्या काळात ते पुढं येणे शक्यच नव्हते.

प्रश्न : आपण लेखनाकडे कशा वळलात? त्याबाबत आपणाला कोणाचे मार्गदर्शन किंवा स्फूर्ती मिळाली काय? तसेच मातृभाषेतून लिखाण करणे व इंग्रजी भाषेतून लिखाण करणे यांच्या फायद्या-तोटाबाबद काही सांगा.

उत्तर : शाळेतल्या वर्षातच आपल्यात काहीतरी प्रेरणा आहे हे आपल्या लक्षात येते. काही गोष्टी आपल्या हातून ब-या होतात. त्या सगळ्यांना आवडतात. शाळेतमध्ये निबंधलेखन वगैरे करताना मला एका वेगळ्या प्रकारची लिहिता येत असे. ते आमच्या टीचरच्या लक्षात आलं. अकरा-बारा वर्षांच्या दरम्यान आपण खूप भावूक असतो. ते वयंच तसं असतं. पण लेखन करण्याची मूळ कल्पना ही एका अर्थानी अपघातीच होती. कारण मी परदेशी असताना वडिलाना दर आठवड्याला मी माझे अनुभव वगैरे पत्रातून वर्णन करून लिहित असे. त्यातीलच एक पत्र मी आमच्या ब्रिस्टल युनिव्हर्सिटीच्या ॲन्युअल इव्हंटचं वर्णन करून लिहिलं होतं. ते

माझं पत्र वरचा व खालचा मायना काढून टाकून त्यानी 60 (साठ) साली वर्तमानपत्रात छापलं. तोच माझा पहिला लेख ! त्यानंतर माझे वडील व त्यांचे सहकारी यांनी माझ्यामागे "लिहित जा" असा लकडाच लावला. मी जर्नॅलिझमकडे अशी वळले. मी क्रिएटिव्ह लिखाण फार केलेलंच नाही. अगदी मोजक्या कथा, कादंबरी, नाटक, वगैरे.

मातृभाषेतून लिखाण करणं याला एक वेगळी पार्श्वभूमी आहे. माझं संपूर्ण शिक्षण इंग्लीश मॅडियम शाळेतून झाले. मी परदेशी असताना आईला पत्र लिहायची ती मराठीतून आणि वडिलांना इंग्लीशमधून. असा तो बायलिंग्वल कारभार पहिल्यापासून चालायचा. माझ्या आईला मी भाषांतर खूप करावी अस वाटायचं. "दोन भाषा त्यासाठी तू तयार कर" असं ती सतत म्हणायची. म्हणून मी थोडी भाषांतराकडेही वळले. बरीच भाषांतरे केली, पण जर्नॅलिझम मात्र संपूर्ण इंग्लीशमधूनच होत होतं. पण मी जेव्हा कादंबरी लिहायला घेतली, साधारणपणे 82 च्या दरम्यान तेव्हा मला जाणवलं, ती मी ॲटोमेटिकली विचार न करताच इंग्लीशमध्येच लिहायला घेतली होती. कारण माझं प्रभुत्व इंग्लीशवरच आहे असं वाटायचं. तीन-चार प्रकरणं लिहिल्यानंतर माझा मलाच त्यात काही रस वाटेना. म्हणून मी ती तशीच बाजूला ठेवली. पण त्यातली सगळी माणसं मात्र माझ्या डोक्यात घर करूनच होती. त्यातही काही माणसं मराठी बोलायला लागली. मग म्हटलं की आपण मराठीत का नाही लिहावं? इंग्लीशमधून लिहिताना देखील त्यातल्या काही पात्रांचा संवाद मराठीतून चालू होता. मला समाधान वाटत नव्हतं. त्यामुळे मला वाटलं की या कादंबरीची खरी भाषा मराठीच असावी. म्हणून मी तिला मराठीत सुरुवात केली. त्यावेळी इंग्लीशमधून काही आलं नाही. पात्र तीच होती. मुख्य इव्हेंट्सही तेच होते. पण त्याचं संपूर्ण रूप बदललं. मराठीत ती भराभर लिहिली गेली.

काही कथा मी इंग्लीशमध्ये लिहि ते त्यावेळी ती इंग्लीशमधीलच आहे असं वाटतं, पण माझ्या काही कथा मी मराठीतच लिहायला घेते. त्याचा अर्थ असा असणार की तीच त्याची खरी भाषा असणार. पण दोन्ही भाषांतून लिहिण्याचा मला जो सरावरहिला आहे. त्याचा मुख्य फायदा म्हणजे मला भाषांतराबद्दल फार आस्था आहे. दोन भाषांवर प्रभुत्व असेल तरच भाषांतरं चांगली होऊ शकतात.

हा मला स्वतःला झालेला फायदा वाटतो.

प्रश्न: रीटा वेलीपकर ही कांदबरी लिहित असताना आपण मनात एखादा विशिष्ट हेतू ठेवला होता काय? या कांदबरीच्या आशयाबद्दल काही सांगा?

उत्तर: विशिष्ट हेतू असा काहीच नव्हता. आपल्या आजूबाजूला जे घडत असतं, जे आपण बघत असतो, वाचत असतो, या सर्वातूनच पात्रांच्या आयुष्याची निर्मिती आपण करत असतो. माझी आई मोठ्या कुटुंबातील सर्वात मोठी बहिण होती. तिच्या मागे अकरा भावंडं. तसेच माझ्या बरोबर अशाच तीन चार सहकारी होत्या. त्यांच्या अनेक जबाबदाऱ्या, प्रश्न यांच्या कथा डोक्यात होत्या. रीटा हे कॅरेक्टर नव्हे तरी ती एक सिच्युएशन होती. ती म्हणजे घरातील सर्वात मोठ्या बहिणीवर सर्व जबाबदारी पडते, स्वतःकडे दुर्लक्ष करून ती पार पाडायला जाते व एका विवाहीत पुरुषाच्या प्रेमात पडते, आणि ते नातं कुठपर्यंत आणि कसं जाऊ शकतं ही मूळ सिच्युएशन आहे. अशाच स्वस्माच्या अनेक सिच्युएशन्स माझ्या समोर होत्या. त्याचं उत्तर माझ्या समोर नव्हतं. प्रत्येकाची उत्तरं वेगवेगळीच असतात.

प्रश्न: साहित्य निर्मितीमध्ये लेखकाचा स्वानुभाव समाजाचे सूक्ष्म अवलोकन या दोन महत्वाच्या गोष्टी आहेत. रीटा वेलीपकर लिहिताना याचा आपण कसा उपयोग केला?

उत्तर: उत्तम बंडू तुपे सारखे काही लेखक हे ज्यांच्यावर लिखाण करायचे आहे, मग ते गिरणी कामगार असोत किंवा जोगतीणी असोत, त्यांच्या अगदी जवळपास राहून, त्यांचे जीवन बारकाईने पाहून त्यांना भेटून मग कांदबरी लिहितील. परंतु ते कसब माझ्यात नाही. मला फक्त माझ्याच वर्गाचा अनुभव असल्यामुळे मी फक्त त्या विषयीच लिहिते. इतर वर्गाबद्दल नाही.

समाजाबद्दल म्हणावं तर जितके आपण सामाजिक प्रश्नांत गुंतलेले असू, तितके संदर्भ येत राहणारच. रीटा वेलीपकर ही कांदबरी फेमिनिस्ट आहे किंवा काय, हे ज्याचं त्यानं वाचून ठरवाव. कारण त्यात माझ्या एकटीचं नव्हे तर अनेकांची आयुष्य सामावलेली आहेत.

प्रश्न: नायिका रीटा, तिच्या बहिणी आणि त्यांचे आई-वडील यांचे संबंध भारतीय कुटुंबातील संबंधापेक्षा थोडे वेगळे वाटतात. असे का?

उत्तर: भारतीय कुटुंबातील संबंधाबाबत बोलायचं झाल तर एक प्रकारचं आयडीएल मातृत्व किंवा पितृत्व अशा काही संकल्पना लोकांच्या डोक्यात मुख्यतः साहित्यातूनच निर्माण झाल्या

आहेत. तर त्या दृष्टीने हया (रीटाच्या) आईत आईपण नाही, वडिलात वडीलपण नाही, असा निष्कर्ष आपण काढू शकतो.

माझ्याच ओळखीच्या अनेक मुलीनी मला सांगितलेल आहे की "मी घर सोडून कधी जाईन असं झालेलं आहे. इथं अगदी बांधल्यासरखं वाटत". हे संबंध काही आयडियल आहेत असं मला वाटत नाही. कादंबरी लिहित असताना असेच अनेक आई-वडील व मुले-मुली पाहिलेल्या असल्यामुळे त्याप्रमाणेच ती कॅरेक्टरस् घडत गेली. शिवाय हे कुटुंब थोडंसं डिस्प्लेस्ड आहे. आपल्याकडे एका जातीनी, वर्गांनी बांधलेलं जे एक स्ट्रक्चर आहे, त्यातनं हे कुटुंब किंचित सटकलेलं आहे. कारण या बाईचा (रीटाच्या आईचा) प्रेम विवाह जातीबाहेर झालेला आहे. तिच्या वडीलांच इंग्लंडवर खूपच प्रेम आहे. त्यामुळे हे थोडंसं आपल्या समाजाच्या बाहेरचं कल्चर आहे. अशा प्रकारचा समाज एकेकाळी मुंबईत खूप होता. त्याना पाश्चात्य रुढींची, रीतींची खूप ओढ होती. साधारणपणे साठ सालापर्यंत असे लोक दिसायचे. आपले एस्.एल्. किलोस्कर याचे प्रतिक म्हणता येतील. कारण त्याना आपण बो टाय शिवाय कधी पाहिलेलंच नाही. तर असा तो एक समाजच आहे.

प्रश्न : रीटा ही विवाह या सामाजिक पारंपारिक संस्थेविषयी काहीशी बेफिकीर व बंडखोर का वाटते?

उत्तर : ती बंडखोर नाही. म्हणून तर तिचे व साळवीचे प्रेमसंबंध आई-वडिलांना कळून देत नाही. ती जर बंडखोर असती तर तिनं आई-वडीलांच्या तोंडवरच तिचे व साळवीचे संबंध आहेत असं सांगितलं असतं. इतकी वर्ष असं जगल्यावर अपराधी भावना त्या नात्याविषयी असू नये, हा तिचा बंडखोरपणा म्हणता येईल. हळूहळू हे ती शिकत गेलेली आहे. सामाजिक रुढीविरुद्ध ती तशी बंडखोर नाही. ती या नात्यात ओढली गेली. सच्चेपणान तीनं ते घडविलं. त्याच्यात असहायताच आहे.

विवाह संस्थेविषयी ती मुळीच बेफिकीर नाही. पण त्या संस्थेला लागून ज्या काही रुढी व पंरपरा आहेत, त्याबद्दल ती विचार करायला लागते. मुंबई सारख्या ठिकाणी आपण कोणाचं तरी लग्न करायला निघतो, तेंव्हाच आपल्या लक्षात येतं की जाती व्यवस्था किती मजबूत आहे ते. शेवटी शेरी-डौलीला (बहिणी) एका पक्क्या जातीतील नवरा मिळतंच नाही. तुमच्याकडे सोनं-नाणं असेल, तुमची जात

तीन-चार पिढ्यातरी पक्की असेल तरच तुमचं लग्न होईल. रीटाच्या लक्षात हे संगळं येवू लागतं.

प्रश्न : साळवी व रीटा यांचे संबंध हे भारतीय पारंपारीक नीतीनियमांपेक्षा बरेच बंडखोरीचे तसेच उच्च शिक्षण व आधुनिकता यांच्या बुरख्याआडून पाश्चात्यांचे अनीतीमर्थ जीवन अनुसरण्याची मनोवृत्ती जोपासत आहेत असे आपणास वाटत नाही काय?

उत्तर : भारतीय पारंपारीक नीतीनियम हे फक्त बाहेर दाखवण्यापुरते असतात. आत काय चालतं ते वेगळंच असतं. मोठमोठाल्या घरातून, कुटुंबातून बायका-पुरुषांचे आणि पुरुषांचे बाहेरचे संबंध हे संगळ्यांनाच माहिती आहेत. त्यात भारतीय-अभारतीय काहीच नाहीत. फक्त एकच आहे की, तुमचा जर संबंध असेल तर त्याच्याशी तुम्ही प्रामाणीक आहात काय? आपले जे "सो कॉल्ड" नीती नियम आहेत व ते आपण पाळतो असे दाखविणारे लोक प्रामाणिक नसतात. रीटा प्रामाणीकपणे साळवीवर प्रेम करते. परंतु साळवी हा तुम्ही म्हणता अशा समाजाचा घटक आहे. म्हणजे हे खपूनच करायला हवं, आपण अपराधीच आहोत, हा त्याचा हट्ट आहे. कारण त्याला बुरखा हवा आहे. त्यात राहून त्याला काही गोष्टी करायच्या आहेत. उघड नकोय. एका पुरुषाला दुस-या पुरुषाबद्दल पक्क माहिती असतं की तो काय करतोय ते. पण हे तो बाहेर बोलणार नाही. हे जर भारतीय असेल तर मग रीटाची वागणूक ही अभारतीय आहे. कारण ती हे नाते प्रामाणीकपणे जगू इच्छिते.

प्रश्न : समाजाची स्त्री विषयीची पारंपारीक कल्पना व आजच्या समाजातील प्रत्यक्ष स्त्री जीवन यामध्ये कोणत्या प्रकारचे नाते अथवा संबंध आहेत असे आपणास वाटते? या दोन्ही कल्पना परस्परपूरक आहेत की परस्पर विरोधी?

उत्तर : आजची स्त्री म्हणजे कोण? काही घरी बसून असतात, काही बिझनेस करतात कोणी शिकवण्या करतात तर कोणी आय.ए.एस्. पास होऊन नोकरी करत आम्हाच्यावर लादलेले सामाजिक रोलस् व आम्ही काय करू शकतो ग्लातील बॅलन्स सांभाळण्याचा प्रयत्न प्रत्येकजण वेगवेगळ्या पध्दतीनं करते. माझ्या एका मैत्रिणीनं लग्नच केल नाही. ती म्हणते "मी स्वतंत्र बुध्दीची आहे." तर दुसरी एक मैत्रिण वयाच्या एकविस वर्षांपासून नोकरी करून सर्व पगार सरळ नव-याकडे देते. तो म्हणेल तसे वागते. वेळेला त्याचा मार सुध्दा खाते. केवढा स्पेक्ट्रम आहे.

काही स्त्रिया अत्यंत फ्रस्ट्रेट होतात. काही स्वतः निर्णय घेतात व त्या प्रमाणे जगतात.

प्रश्न : स्त्री-पुरुषांनी विवाह न करता मुक्तपणे पाश्चात्य समाजाप्रमाणे प्रेमालाप करावा, असा संदेश तर वाचकाना रीटा वेलीणकर देत नाही ना ?

उत्तर : अमेरिकेमध्ये सत्तर टक्क्याहून अधिक लोक हे आपल्यासारखेच कुटुंब हे महत्वाचे युनिट मानतात. आपण सतत पाश्चात्य पाश्चात्य म्हणून जे म्हणतो ते हॉलीवूडमधल्या फिल्मसमूहून, सनसनाटी कादंब-यातून किंवा काही स्टॅटिस्टीकस् वरून म्हणतो ते चुकीचे आहे. अमेरिकेतही असा एक मोठा वर्ग आहे की ज्यामध्ये तुम्ही लग्न करता, नवरा-बायको एकत्र राहता, मुलं होतात, व ही सर्व एकमेकांना धरून राहतात. मात्र त्यांची विवाह पध्दती ही आपल्यासारखी "अरेन्ज्ड" नाही. बहुतेक सर्व प्रेमविवाह असतात. पण रीटाच्या बाबतीत हे लागू पडत नाही. कारण रीटाचा विवाह नाहीच. प्रेमसंबंध आहे तो ! हा मनुष्य स्वभाव आहे. काही लोक सामाजिक बंधन पाळतात. काही लोक नाही. प्रेम होतच असतं. त्यातून सुटका नाही.

प्रश्न : विवाहशिवाय स्त्री-पुरुष संबंध ठेवणे हे भारतीय समाजाला कितपत पचणार आहे?

उत्तर : उघड उघड केल तर पचणार नाही. ज्यांच्यात धमक आहे, ते तसे जगतात. त्यांना समाज काही म्हणत नाही अशा मताची मी आहे. समाज फक्त भिवूड लोकांना काहीतरी म्हणेल त्यांना दगड मारेल, त्यांच्यावर थुंकेल, सगळ कांही करेल. पण तुमच्या मध्ये भरपूर आत्मविश्वास असेल, तर समाज शेवटी कंटाळून जातो आणि तो चूप बसतो.

प्रश्न: संगीता, रीटा व तिची मैत्रिण-सरस्वती तिघीही स्वतःचा शोध (Quest for Identity) घेण्याचा प्रयत्न करताना दिसतात. परंतु इब्सेनच्या नोराप्रमाणे त्या बंडखोरी का करत नाहीत?

उत्तर : माझ्या मते बंडखोरी म्हणजे प्रस्थापित समाजाविरुद्ध किंवा अर्थोरिटीच्या बरोबर विरुद्ध जाऊन तसे सर्वांना दाखवून देणे. नोरा ही बंडखोर नाहीच. ती आपल्या नव-याला संभाळण्यासाठी नाना प्रकार करते. तिला बायको म्हणून, आई म्हणून जगायचंय. शेवटी तिच्या असं लक्षात येतं की, हे जर करायचं असेल तर त्यासाठी तिला "मी कोण आहे?" हे आधी जाणून घेतलं पाहिजे. मग

आपल्याला घराबाहेर पडण्याशिवाय पर्याय नाही हे ती समजते. बंडखोरीत जो एक भयानक गर्व असतो , तसा तो तिच्यात नाही. उलट ती असहाय्यच आहे. घराबाहेर पडून आपण आता काही तरी करायला हवयं, हा आत्मविश्वास मात्र तिच्याकडे आहे. नोरा व या तिघीही स्वतःशी प्रामाणिक आहेत. आयुष्याला सामोरं जाण्याची इच्छा आहे. त्यातल्या त्यात सरस्वती सामोरं जायला घाबरती आहे. कादंबरी संपल्यानंतर कदाचित, पुढे ती सामोरी जाईल. त्यामुळे या तिघीही बंडखोर नाहीतच.

प्रश्न : साळवीकडून प्रचंड मनस्ताप होवूनही शेवटी ती त्याला तिच्या फर्लेटवर येण्याची परवानगी देते, ही तिची पुरुषप्रधान समाजासमोर शरणागती आहे की तडजोड?

उत्तर : दोन्हीही नाही. रीटाला शरण येण्याची गरजच नाही. ती कोणावरही अवलंबून नाही. ति ला नोकरी आहे, स्वतःचं घर आहे, तिला सर्व काही आहे. उलट हॉस्पिटलमध्ये दहा दिवस राहिल्यामुळे तिला अधिक आत्मबळ मिळालेलं आहे.

ती तडजोडही स्वीकारत नाही. तिच्या भावना , सवयी ती नेहमीप्रमाणे वागवतेय. पंधरा वर्ष तिने साळवीला आयुष्याच्या केंद्रभागी ठेवलेलं आहे. त्याला तेथून एकदम कस हिसकावून काढू शकता. ही अत्यंत पेनफुल प्रोसेस आहे. तसं साळवीनी रीटाच काहीच वाईट केलेलं नाही. त्याने तिच्यावर खूप प्रेम केले आहे. त्याला तिच्या बद्दल आस्था आहे. पण आता तिला त्यांच्या संबंधात लपाछपी नको आहे. तिला अपराधीपणा वाटत नाही. तिला स्वच्छ जगायचय. साळवी बरोबर असो किंवा त्याच्या शिवाय असो. अडचण साळवीची होते आहे, रीटाची नाही. त्याचा अपराधीपणा दुतर्फा आहे. एका बाजूला त्याने सुशिलेवर अन्याय केलेला आहे, तर दुसरीकडे रीटावर. त्याला कोठेही स्वच्छ वाटणार नाही. तो पक्का गोचीत सापडलेला आहे. त्यामुळे तो तडफडतोय. तिला तडफडण्याचं काहीच कारण नाही.

प्रश्न : पाश्चात्य समाजातील स्त्री व तिचे त्या समाजातील स्थान, आणि भारतीय समाजातील स्त्री व तिचे या समाजातील स्थान याविषयी आपण काय सांगू शकला? तसेच आपले आवडते लेखक, लेखिका कोण आहेत?

उत्तर : पाश्चात्य व भारतीय स्त्री एवढ्या मोठ्या गटाविषयी बोलणे थोडेसे अवघड आहे. किती पाश्चात्य स्त्रिया मी पाहिलेल्या आहेत? माझ्या आईने अडीस साली

मासीकात जाहिरात आलेली वाचून वडिलांशी पत्रव्यवहार करून रजिस्टर्ड विवाह केला होता. तेंव्हाच तिने फक्त दोन मुले असावीत, मुले असोत वा मुली, असे ठरविले होते. आम्ही दोघी बहिणीच होतो. तरीही आम्ही सर्व आनंदात राहिलो. त्याचवेळी माझ्या वडिलांच्या मित्राला नऊ मुली झाल्या व दहावा मुलगा झाला. ही समाजातील दोन भिन्न टोके आहेत.

पाश्चात्य समाजात स्त्रीला जास्त कमी लेखतात. तिला आपल्या इथल्यापेक्षा जास्त सेक्स ऑब्जेक्ट म्हणून बघतात. तिथल्या प्रेमविवाहाच्या रुढीमुळे शारीरिक आकर्षण हाच महत्त्वाचा आधार असतो. त्यामुळे बाईकडे बघण्याची पुरुषांची दृष्टी आपल्या इथल्या पेक्षा खूपच वाईट आहे. म्हणजे इथं ऑफिसमध्ये काम करणारी बाई पाहिली, तर तिचा पेहराव साडी, सलद्वार कुर्ता वगैरे नेहमीप्रमाणे असतो. तिथे बायका मुद्दाम पुरूषी टाईप सूट घालतात, कारण पुरुषांना आपण बायका आहे असं दिसू नये अस वाटतं. नाहीतर पुरुष आपल्याला सिरियसली घेणार नाहीत, आपली कामच होणार नाहीत ही भीती त्यांना वाटते. इतका फरक आहे.

तिथ पुरुष स्त्रिला अत्यंत कमी लेखतात किंवा त्याच्याबद्दल अत्यंत वाईट रीतीने बोललं जातं. आपण आपल्याकडे अत्यंत खालचे व असंस्कृत म्हणून बाईला , "क्या माल है ?" असं जे बोललं जातं, ते कॉलेजमधल्या लोकांच्यातसुद्धा असतं. त्यामुळे त्या स्त्रिया व आपल्या समाजातील स्त्रीया यामध्ये फारसा फरक नाहीच.

माझी आवडती लेखिका म्हणजे महाश्वेतादेवी . तिचे हिंदीमध्ये, इंग्रजीमध्ये अनुवाद झालेले आहेत. माझ्यामते ती अत्यंत ग्रेट लेखिका आहे. तसेच डॉ. केतकर, श्री.ना. पेंडसे, दिलीप चित्रे, गंगाधर गाडगीळ, व्यंकटेश माडगूळकर, कमल देसाई यांचंही लिखाण आवडतं. पाश्चात्य लेखकांपैकी मिलान कुंडेरा, सलमान रश्दी, नगीब मॅथ्यूज, टॉलस्टॉय, डोस्टोवस्की, अँटन•चेकॉव्ह, जॉर्ज इलियट, थॉमस हार्डी, जॉन डन, यांचे लिखाण प्रामुख्याने आवडते.

प्रश्न : वरीलपैकी एखादया लेखकाचा आपल्या लिखाणावर जबरदस्त प्रभाव पडलेला आहे का? असेल तर कोणाचा?

उत्तर : तसा एखाद्या विशिष्ट लेखकाचा प्रभाव नाही. परंतु वेगवेगळ्या प्रकारांनी या सगळ्यांचा थोडाफार प्रभाव आहे. त्यातल्या त्यात डॉ.केतकर, टॉलस्टॉय, जॉर्ज

इलियट हे अधिक जवळचे वाटतात.

- प्रश्न : अलिकडच्या काळात पाश्चात्य साहित्य व समीक्षा यामध्ये पुरुषांविषयीचा फार पूर्वीपासूनचा राग उफाळून आलेला जाणवतो आहे. याबाबत भारतीय साहित्य व समीक्षा यांची नेमकी स्थिती काय आहे?
- उत्तर : बाप रे । हा तर माझ्या अगदी आवाक्याबाहेरचा प्रश्न आहे. याची उत्तरं तुम्ही अकॅडेमियन्सनी शोधा. आम्ही फक्त लिखाणांचे काम करणार.
- प्रश्न : भारतीय समकालीन लेखिकात आपण आपले स्थान कोठे निश्चित कराल?
- उत्तर : कुठेच नाही. माझी ही जेमतेम सुरुवात आहे. बसतं.
- प्रश्न : आपण स्वतःला कोणत्या प्रकारची टोकाची, सौम्य, किंवा दोहोंचा सुवर्णमध्य सांधणारी लेखिका मानता?
- उत्तर : मी स्वतःला असं काहीच मानत नाही. नाहीतर मला लिहायलाच येणार नाही. मला ज्या गोष्टी कळकळीने जाणवतात त्यावरच मी लिखाण करते. त्यामुळे कोणत्याही विशिष्ट भूमिकेतून लिखाण करीत नाही.
- प्रश्न : आपणास आतापर्यंत कोणते पुरस्कार मिळाले आहेत?
- उत्तर : गेल्या वर्षीच रीटा वेलीपकरला महाराष्ट्र शासनाचा "वि.स. खांडेकर पुरस्कार" मिळालेला आहे.
- प्रश्न : सध्या आपण कोणत्या प्रकारच्या लेखनामध्ये व्यस्त आहात? तसेच भविष्यकालीन लेखनासंबंधी कांही योजना वगैरे?
- उत्तर : सध्या मी मराठी समकालीन रंगभूमीबद्दल एक विश्लेषणात्मक लेख लिहिण्यात व्यस्त आहे. मराठी नाटकांविषयी मला खूप आस्था आहे. त्याची अनेक स्थलांतरही मी पाहिलेली आहेत. गेल्या एक-दोन वर्षात रंगभूमीच्या (मराठी) गेल्या चाळीस-पंचेचाळीस वर्षातील प्रवासाकडे वळून पहावं, त्यातील योगदान, प्रभाव यांचा अभ्यास करावा, असं मला वाटू लागलं. म्हणून तो प्रोजेक्ट हाती घेतला आहे. हे पुस्तक मी इंग्रजीमधून लिहित आहे. कारण मराठी रंगभूमीवर इंग्रजीतून कांहीच लिखाण झालेलं नाही. मराठीत देखील ॲनॅलिटीकल स्वरूपाचं फारस काही लिहिलं गेलेलं नाही. तशा स्वरूपाचं फार कमी लिहलं गेलेलं आहे. या ग्रंथाने ती पोकळी भरून निघते का ते पहायचं. त्या कामासाठी नॅशनल स्कूल ऑफ ड्रामानी काही आर्थिक सहकार्य केलेलं आहे.

त्यानंतर एक कांदबरी व एक नाटक. नाटकावर बरचंस काम झालेलं आहे.
त्याच्यावर अजून दोन-तीन हात फिरायचे आहेत. कादंबरीचे अगदी थोडेसे भाग
लिहिलेले आहेत. पण ती "रीटा" पेक्षा जरा वेगळी व आकाराने मोठी असेल.

प्रा. कुलकर्णी : यां मुलाखतीबद्दल आपल्याला धन्यवाद व आपल्या यापुढील लिखाणास हार्दिक
शुभेच्छा !
